

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 28 Volume: 6 Issue: 28

Güz 2013 Fall 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İĞDIR NAHÇIVAN İLİŞKİLERİNDE ÖNEMLİ GEÇİŞ NOKTASI HASRET KAPISI- AÇILIŞI VE İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİNDEKİ ROLÜ

THE HASRET GATE (LONGING GATE) THE IMPORTANT TRANSITION POINT OF İĞDIR-NAHÇIVAN RELATIONS - IT'S OPENING AND THE ROLE OF TWO COUNTRIES RELATIONS

Cengiz ATLI*

Öz

Nahçıvan ile İğdir arasında ve Aras Nehri üzerinde inşa edilen Hasret Köprüsü, Nahçıvan'dan başlayıp Çine kadar uzanan Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri ile birbirine bağlayan önemli bir geçiş noktasıdır. Yılların özlemine giderecek olan bu köprüye Hasret Köprüsü ismi verildi. Köprü'nün açılmasıyla birlikte İğdir ile ilişkiler gelişmeye başladı ve ticari anlamda var olan ilişkiler İğdir'in ekonomik hayatına önemli derecede katkıda bulundu. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk Kapısı", Kazım Karabekir Paşa'nın "Şark Kapısı" olarak nitelendirdiği Nahçıvan, Türk Cumhuriyetleri içerisinde Türkiye ile fiziki bağlantısı bulunan tek toprağa sahip olması sebebiyle İğdir için özel bir önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İğdir, Nahçıvan, Hasret Köprüsü, İkili İlişkiler, Sınır.

Abstract

Kars' fate, experiencing hardships during the transition period from Ottoman Empire to the Republican Era begins to change after 1923 and People's Republic Party (CHP/F) in Kars plays a major role until 1950. As for DP, which initiates organizational efforts in 1946 in all the other cities, remains too slow in establishing its organizations in Kars. DP, which cannot join other elections held in Kars up to 1950, cannot obtain any noticeable achievement in 1950's elections. While DP proves to get the majority of the votes in several districts, it fails to have the desired result in the others. The most significant factor for this failure arises from the fact that DP cannot get organized because of the features peculiar to Kars. As for People's Republic Party (CHP/F), which determines its candidates by analyzing the public, wins the elections in Kars.

Keywords: Kars, Election, Municipality, Deputy, 1950.

Giriş

Nahçıvan, Güney Kafkasya'da bulunan doğu ile batı arasında önemli geçiş ve irtibat noktalarına sahip olan bir ülkedir. Tarih sahnesinde Sasani Devleti¹ ve Bizans² arasında sık sık el değiştirdi. İslam tarihi döneminde Halife Osman zamanında Habib Bin Mesleme tarafından fethedildi. Fethin sonucunda Arap valiler bu vilayeti askeri merkezlerden biri haline getirdi.³

* Yrd. Doç. Dr., İğdir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölüm Başkanı.

¹ Rauf A.Hüseynov, "Azerbaycan'daki Etik Süreçlerin Tarihi Yönleri", XI, Türk Tarih Kongresi, Ankara, 5-9 Eylül 1990, II, Ankara, 1994, s.557

² Georg Ostragorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev: Fikret Işıltan), Ankara, 1991, s.25-26

³ Ziya Bünyadov, Azerbaycan VII-IX Asırlarda, Bakü, 1989, s.81-82

Arap valilerin idareyi bırakmasıyla Arap hanedanların idaresinde kalan Nahçıvan Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya geçişinde önemli bir rol üstlendi.⁴ 11. yüzyılda Selçuklular tarafından feth edilen bölge bu dönemde Selçuklu valileri tarafından idare edildi.⁵ 1136-1225' te İldenizli yönetiminde yaşadı. ⁶ Bu tarihten sonra Harzemşahların idaresine geçti.⁷ Harzemşahların idaresinden sonra sırasıyla Karakoyunlu, Timur, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı yönetimi altında yaşadı. Osmanlı-Safevi mücadelesi sonucu sürekli el değiştiren Nahçıvan, 1747 yılında Nadir Şah Afşar'ın öldürülmesinden sonra başlayan karışıklıktan yararlanarak bağımsızlığını ilan etti. Toprakları Nahçıvan şehri ile Şerur, Ordubad, Megri, Gafan ve Culfa nahiyelerini içine almaktaydı.⁸

7 Haziran 1827'de Ruslar tarafından işgal edildi ⁹ ve 1920 yılına kadar Rus işgalinde yaşadı. Bu dönemde Rus birliklerinden ziyade Ermenilerin işgal politikası Nahçıvan ve çevresinde devam ediyordu¹⁰. Ermenilerin Nahçıvan bölgesinde yaptıkları katliamlara daha fazla tahammül edemeyen Kazım Karabekir Paşa ileri doğu hareketini başlattı. Harekatın sonucunda 3 Aralık 1920' de Ermenistan Hükümeti ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan Gümrü Antlaşması'nın ikinci maddesi ile Nahçıvan Şahtahtı-Şerur bölgesi geçici olarak Türkiye'nin koruyuculuğuna bırakıldı.¹¹ 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşmasının üçüncü maddesi ile de Türkiye'nin himayesinden alınarak Azerbaycanın himayesine bırakıldı. 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmasıyla Moskova Antlaşması'ndaki madde aynen kabul edilerek özerk bir statüye kavuştu.¹²

Azerbaycan'ın himayesinde Sovyet yönetimine bırakılan Nahçıvan'ın Türkiye ile ilişkileri 1924 yılına kadar devam etti. Türk Askeri Ateşeliği 1924 yılı Temmuz ayına kadar mevcudiyetini devam ettirirken Nahçıvan Temsilcisi Balayev'de Kars'ta bulunuyordu. İlişkilerin kesilmesiyle birlikte Ermenilerin etkisi ile hareket eden Kafkasya Merkezi İcra Komitesi sınır düzenlemesi bahanesiyle Nahçıvan'ın dokuz köyünü Ermenistan'a bıraktı. Türkiye ile imzalanan antlaşma ile daha fazla ileri gidilemedi.¹³ 1991 yılına kadar Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı olarak Sovyetler Birliği'nin himayesinde kalan Nahçıvan Azerbaycan'ın bu tarihte bağımsızlığını ilan etmesiyle özgürlüğüne kavuştu. ¹⁴

1-Hasret Köprüsü'nün Açılmasından Önce Nahçıvan Türkiye İlişkileri

Nahçıvan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik, siyasi alanlarda hızlı bir değişim dönemine girdi. Azerbaycan - Ermeni anlaşmazlığında Karabağ'da Türklerin sürülüp çıkarılması gibi önemli sorunlarla uğraştı. Nahçıvan'da istikrarı sağlamaya çalışan kişi ise yönetimi kuran ülkeyi iç sorunlardan çıkararak bayındır hale getirmeye çalışan Haydar Aliyevdi. Haydar Aliyev, Nahçıvan'ın tek çıkış noktası olarak Türkiye'yi görüyordu.¹⁵ Bu amaçla Türkiye ile ikili ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştı. İlişkileri geliştirmek amacıyla Nahçıvan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Süleyman

⁴ Erol Kürkçüoğlu, Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar), Erzurum, 2007,

⁵ İbrahim Kafesoğlu, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti" 60.Doğum yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953, s.263

⁶ Hüseyin Kayhan "Azerbaycan Atabegleri (İldenizliler 1146-1225)" Türkler IV, Ankara, 2002, s.871.

⁷ Aydın Taneri, Harzemşahlar, Ankara, 1993, s.43-45

⁸ İbrahim Ethem Atnur, Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan (1918-1920), Ankara, 2001, s.3

⁹ John. F. Baddeley, Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, (Çev: Sedat Özden), İstanbul, 1996, s.176

¹⁰ Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nahçıvan, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2011, s.358.

¹¹ İskender Yılmaz, Gümrü Antlaşması, Ankara, 2001, s.106-107 Gümrü Antlaşmasında belirtilen maddenin orijinal şekli şöyle idi : Türkiye ile Ermenistan arasında merbut krokide gösterildiği üzere (Aşağı Karasu'nun döküldüğü yerden itibaren Aras Nehri- Kekaç Şimaline kadar Arpaçay'ı ba'de Karahan Deresi- Tiğnis Şarkı- Büyük Kımlı Şarkı Kızıltaş-Büyük Akbaba Dağı) hattı teşkil eder. Hatt-ı hududun suret-i katiiyyede tayini muhtelif iki komisyon tarafından icra olunacaktır. Kuki Dağı 10282-8022 Gamasur Dağı 8160, Kurdkulak Köyü-Saat Dağı7868-Arpaçayı üzerinden 3080 - Kemurlu Dağı 6930-Saraybulak 8071- Ararat İstasyonu- Aras Nehri üzerinde Aşağı Karasu'nun döküldüğü hattın cenubundaki (Nahçıvan, Şahtahtı, Şerur) mıntikasındaki bilahare ara-yı umumiyyenin tayin edeceği şekli-i idareye ve bu idarenin ihtiva edeceği araziye Ermenistan müdahale etmeyecek ve işbu mntıkada Türkiye himayesinde bir idare-i mahalliye tesis olunacaktır

¹² Nihat Erim, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzeydoğu ve Doğu Sınırları", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi IX, Ankara, 1952, s.14.

¹³ İ.Atnur, Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan..., s.449

¹⁴ İbrahim Kazımov, Nahçıvan (Ahalisi, Sosyal- İktisadi ve Siyasi Tarihine Dair 1828-1920), Nahçıvan, 2007, s.160

¹⁵ Memmet Mammedov, Siyasetde Nahçıvan Dersleri, Bakü, 2009, s.83

Demirel arasında 24 Mart 1992'de işbirliği protokolü imzalandı. Protokole göre Nahçıvan Cumhuriyeti'nin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 100 milyon dolarlık kredi verilecekti. Türkiye, Nahçıvan ile Türkiye arasındaki telefon ve televizyon bağlantısını sağlayacaktı. Ayrıca Nahçıvan Cumhuriyeti'nden 100 öğrencinin her yıl Türkiye'ye gelerek eğitim almaları sağlanacaktı.¹⁶ 20 Mayıs 1992'de Nahçıvan Parlamento heyeti Nahçıvan Parlamento Başkan Yardımcısı Cafer Memedov başkanlığındaki beş kişilik heyet protokol imzalandıktan sonra Ankara'ya geldi. Heyet üyeleri Ermeni saldırısından zarar gören vatandaşların ihtiyacını karşılamak amacıyla Türkiye'nin vermiş olduğu 100 milyon dolarlık kredinin 25 milyon dolarlık bölümünü gıda maddesi ve giyecek olarak verilmesini istedi.¹⁷ Nahçıvan'la Türkiye ilişkilerini geliştiren önemli olaylardan biri de Türkiye'den Nahçıvan'a elektrik iletim hattının tamamlanmasıydı. Bu hat 200 milyar liraya mal oldu. Türkiye Elektrik Kurumu tarafından 180 km uzunluğunda ve 154 bin voltluk elektriği taşıyacak şekilde yapıldı.¹⁸

İğdır ve Nahçıvan'ı birbirine bağlayan Hasret Köprüsü'nün açılmasından önce ilişkileri geliştirmek amacıyla Nahçıvan'la sınır komşusu olan İğdır'ın il olması kararı alındı. Başbakan Süleyman Demirel ve Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un katkılarıyla konu meclis gündemine geldi.¹⁹ Mecliste yapılan görüşmelerden sonra 27 Mayıs 1992 tarihinde 3806 Nolu kanunla il oldu.²⁰ Aynı kanunla Karakoyun'lu Köyü de ilçe oldu. İl olma kararı 3 Haziran 1992'de Resmi Gazetede yayınlandı.²¹ İğdır'ın il olmasıyla birlikte kurumların yer sıkıntısını çözmek amacıyla Kars Valisi Sıtkı Arslan, PTT Genel Müdür Yardımcısı Nuri Alagöz, Emniyet Müdürü Osman Gezeker, Sağlık Müdürü Remzi Aras, Milli Eğitim Müdürü Turgut Öcal ile birlikte Bayındırlık Müdürü ve İğdır Daire Müdürleri de incelemelerde bulundu.²² İğdır'ın il olma törenine katılmak üzere Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Devlet Bakanları Cavit Çağlar, Ekrem Ceyhan, Ömer Barutçu, Dışilişkiler Bakanı Hikmet Çetin, Bayındırlık ve İskan Bakanı Onur Kumbaracıbaşı, Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu, Tarım ve Köyişleri Bakanı Necmettin Cevheri, Samsun, Erzurum, Kars, Ağrı Milletvekilleri, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Cengiz Sonay ve basın mensubları İğdır'a geldi.²³ Başbakan Adnan Menderes döneminde söz verilip il yapılmayan İğdır'ın kırk yıllık süreçten sonra il olma kararı açıklandı. Nahçıvan'la ilişkileri düzenlemek, büyük illere göçü durdurmak, işsiz sayısını azaltmak devletin ve özel sektörün nimetlerinden faydalanabilmek amacıyla İğdır'ın il olma kararı çok önemli bir adımdı. İğdır'ın il olma açılışını yapmak için İğdır'a yukarıda isimleri sayılan kişilerle birlikte Nahçıvan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'de katıldı. Açılış konuşmasını Kars Valisi Sıtkı Arslan yaptı. Konuşmadan sonra Kars Valisi Sıtkı Arslan ile İğdır Valisi Erdoğan İzgi arasında Bayrak teslim töreni yapıldı. Törende konuşan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin "Güzel İğdır'ın il olmasının sevincini sizinle paylaşıyorum. İğdır en kısa zamanda bir ticaret merkezi olacaktır" diyerek duygularını belirtti. Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'de konuşmasında "İğdır, Cumhuriyetimizin yeni bir ilidir. Koolisyon Hükümetimizin eseridir. Karakoyunlu ilçesinde aynı şekildedir. İğdır'ın en kısa sürede kapalı olan fabrikaları açılacak ve yeni sanayi tesisleri kurulacaktır. İğdır Hava alanı kurulduğu takdirde İğdır dünyaya açılan kapı ve iş merkezi olacaktır."

Başbakan yardımcısı Erdal İnönü'nün konuşmasından sonra Süleyman Demirel de yaptığı konuşmada "İğdır'a yeni bir hizmet getirmenin gururu içerisindeyiz. Koolisyon Hükümeti miting meydanlarında verdiği sözleri yerine getiriyor. İğdır'ın il yapılması Türkiye'ye mesaj vermektir. Devlet halkın ayağına gelecektir. Yeter ki Halk Devlete sarılsın. Devlette size daha çok sarılsın. Aralık'ımıza, İğdır'ımıza, Dilucun'a Gaziler'e, Karakoyunlu'ya, Melekli'ye, Karaçomak'a kısaca köyüne ketine her yerine uygarlığın nimetlerini göndermeye kararlıyız. Türkiye'nin Edirne ilinde ne varsa İğdır ilinde de o olacaktır. Bu meydanlarda sizlere

¹⁶ Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşmaları, (1.3.1992-31.5.1992), Başbakanlık Basın Merkezi, s.154.

¹⁷ Serhat Kars, 21 Mayıs 1992, S.1631

¹⁸ Demokrat Kars, 28 Mayıs 1992, S. 290; Serhat Kars, 18 Mart 1992

¹⁹ Yeşil İğdır, 1 Haziran 1992, S.8874

²⁰ T.B.M.M Kanunlar Dergisi C.75

²¹ Resmi Gazete 03.06.1992, Mükerrer 21247

²² Yeşil İğdır, 10 Haziran 1992, S.8878

²³ Yeşil İğdır, 10 Ağustos 1992, S.8893

söz vermiştik. İl olcaksınız demiştik ve oldunuz. Hayırlı uğurlu olsun".²⁴ Demirel konuşmasının son bölümünde ise, Iğdır Dünyaya açılan bir penceredir. Topraklarınızın hepsi sulanacaktır. Yeni Sanayi Tesisleri gelecektir. Burası ne Anakara'ya uzaktır ne de İstanbul'a. 5000 nüfustan 35000 nüfusa çıkan Iğdır'ı 100000 nüfuslu bir il olarak görmek istiyorum²⁵. Fabrikalar çalışacak. Herkes şu karşıda ki Ağrı Dağı gibi dimdik olacak." diyerek düşüncelerini belirtmişti²⁶.

2-Nahçıvan Sınır Kapısı'nın Açılışı

Nahçıvan Sınır Kapısı'nın açılışı 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak planlandı.²⁷ Fakat gerekli çalışmalar tamamlanamadığından dolayı köprünün 28 Mayıs 1992 tarihinde açılmasına karar verildi. Nahçıvan Sınır Kapısı'nın açılış tarihi belirlenmesinden sonra köprünün 35-40 km uzağında toprakları bombalayan Ermeniler'in saldırısına karşı Erzincan'daki 3. Ordu ve Erzurum'daki 9.Kolordu bünyesindeki bir tugay alarmına geçirildi. Malatya, Erhaç, Merzifon ve Erzurum Havaalanı'ndaki jetler teyakkuza geçirildi. Nahçıvan Meclis Başkanı Haydar Aliyev konuşmasında "Misafirimiz büyüktür Büyük Türk milletine yakışan karşılama yapacağız. Ermenilerin ateşkesine uymasını bekliyoruz. Bu konuda bir problem çıkaracaklarını sanmıyorum" dedi.²⁸ Fakat yapılan bu çağrıya Ermenistan'dan gelen bazı kişiler riyaet etmedi. Köprüyü havaya uçurmak amacıyla mayıs ayının ilk haftasında yurda kaçak yollarla giren üç Ermeni vatandaşı yakalandı.²⁹

Nahçıvan Sınır Kapısı ya da diğer adıyla Hasret Köprüsü³⁰ 28 Mayıs 1992 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun aldığı karar neticesinde³¹ Türkiye Cumhuriyeti adına Başbakan Süleyman Demirel ve Nahçıvan Meclis Başkanı Haydar Aliyev'in katılımıyla açıldı. Sabahın erken saatlerinde Nahçıvan'dan Türkiye yönüne binlerce taksi, kamyon, motosiklet gibi araçlar geçiş yaptı. Törene açılan köprünün Türk ve Nahçıvanlılar üzerinde uyandırdığı sevinç, coşku, heyecan çok fazlaydı. Bir asra yakın bir ayrılığın özleminin insan ruhunda uyandırdığı bir sevinçti.³² Köprü yalnızca Türklerle Azeriler arasındaki bir asırlık özlemi gidermekle kalmadı aynı zamanda Nahçıvan'ın son yıllarda büyük kalkınmasına olanak sağlayan ekonomik açılımı kolaylaştırdı. Hasret Kapısı adı sonradan Dostluk Köprüsü olarak anılmaya başlandı. Yetmiş yılın ardından iki devleti biraraya getiren köprünün açılışına³³ Başbakan Süleyman Demirel, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Bakanlar; İsmet Sezgin, Hikmet Çetin, Onur Kumbaracıbaşı, Cavit Çağlar, Tansu Çiller, Sümer Oral ve Ekrem Coşkun katıldı.³⁴ Törene katılan heyet 28 Mayıs 1992 tarihinde Ankara'dan hareket etti.

²⁴ Yeşil Iğdır, 13 Ağustos 1992,S.8894

²⁵ Kâzım Karabekir anılarında, 18 Mayıs 1920'de Iğdır'a ayak bastığında merkezde 400 civarı ev bulunduğunu belirtir. Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz II, İstanbul, 2008, s.1238; Cumhuriyet Dönemi'nin ilk nüfus sayımı yapılan 1927 yılında 3,716 olan merkez ilçe nüfusu, 1940'ta 9,465'i bulmuş ancak II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle 1950'de 7,826'ya düşmüştür. Köy nüfusu 31.585 Toplam Nüfus 39.411 di.1956 yılından itibaren Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün başlattığı sulama projeleri sonucu artan tarımsal etkinlikler şehir merkezinde nüfusun artmasına yol açmıştır. Bu yüzden ilk kez 1960'ta 15622 şehir merkezi Köyler 42.469 toplam 58.091 ulaştı. 1970'te 21,420'ye, 1975'te 29,542'ye yükselmiştir. Ancak 12 Eylül 1980 öncesinde yaşanan olaylardan dolayı 1980'de yeniden 24,352'ye düşen nüfus, bu dönemden sonra hızla artmaya başlamış ve 1985'te 29,460'a, 1990'da 35,858'e, 1997'de 45,941'e ve 2000'de 59,900'e, 2007 senesinde de 75,927'e yükselmiştir.[10] Şehrin genel nüfusu ise 2000 sayımlarına göre 168,634'tür. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre 2007 nüfusu 181,866'dır. İl merkezi son yıllarda Tuzluca ilçesinden küçük bir göç almıştır. İldeki nüfus artış hızı ise %42.2'dir. Nüfusun yaklaşık %25'i tarım, %23'ü hayvancılık, % 33'ü ticaret ve sanayi ve %19'u da diğer sektörlerde çalışmaktadır. TÜİK'in 2007 yılı nüfus verileri, 75. Yılında Iğdır, Iğdır Valiliği Yayınları; 1961 Kars Vilayet İl Yıllığı; 1954 Yılı İcraat Raporu ve 1955 Yılı Faaliyet Programı, Kars, 1955

²⁶ Yeşil Iğdır, 13 Ağustos 1992,S.8894

²⁷ Serhat Kars, 8 Nisan 1992, S. 1602

²⁸ Doğu Gazetesi, 27 Mayıs 1992, S.6242

²⁹ Serhat Kars, 27 Nisan 1992, S.1614

³⁰ Hasret Köprüsü 286 m uzunluğunda 12. 5 metre genişliğinde inşa edildi. Yapımına 20 Mayıs 1991'de başlandı. Doğu, 28 Mayıs 1992, S.6244 Yapımına 10 milyar para harcandı Ölçek, 29 Mayıs 1992, S.159

³¹ Serhat Kars, 25 Mayıs, 1992, S.1633

³² Hüryurt, 1 Haziran 1992, S.11682

³³ Birlik Gazetesi, 30 Mayıs 1992, S.4232; Ölçek, 26 Mayıs 1992, S.156

³⁴ Yeşil Iğdır, 1 Haziran 1992, S.8874

Nahçıvan'a inişte heyeti Azerbaycan Meclis Başkanı İsa Kamberov, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, R. Hüseyinov,, A.Celilov, R. Hasanov, A. Kalenterli, G. Memmedov, E. Sadikov, M, Abbasov ve S. Ceyhanova karşıladı.³⁵ Havaalanındaki karşılama töreni sonrası Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel, Nahçıvan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın kurucusu Mehmet Emin Resulzade'nin portreleri taşındı. İzlenen yolda Anadolu ve Azeri Türklerini hiçbir kuvvet ayıramaz pankartı ile Resulzade'nin bir kere yükselen Bayrak bir daha indirilemez sözleri yazılı pankartlar dikkat çekiciydi. Törenin yapılacağı Azatlık Meydanı'na "Siz yalnız Türkiye'nin değil bütün Türklerin babasınız" yazılı pankart asıldı. Haydar Aliyev yaptığı konuşmada Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 74. Yıldönümüne rastlayan Demirel'in ve beraberindekilerin ziyaretinin Türklerin birliğini bütün dünyaya bir kez daha gösterdiğini söyledi.

Tören sonunda Nahçıvan'dan Türkiye'ye harekete eden heyete yoğun sevgi gösterilerinde bulunuldu. Arabaların ön camlarına ve yollara asılan baba yazılı posterler dikkat çekiciydi. Heyet yaklaşık iki buçuk saat sonra köprüye ulaşırken araç kalabalığı yüzünden heyet üyeleri bir kilometre mesafeyi yürüterek gitti. Kalabalıkta çıkan kargaşadan dolayı liderler köprü'nün altında düzenlenen tören alanına toprak yamaçlardan ve tarlalardan geçerek ulaştı. Tören alanında konuşmayı yapan Başbakan Süleyman Demirel "Azerbaycan'ın milli azadlık gününde Türkiye ile Azerbaycanı birleştiren köprü'nün başında Aras Nehri'nin yanında toplanmış olmaktan gurur duyuyoruz." diye konuşmasına başladı. Olayın sadece köprü açılışından ibaret olmadığını yetmiş yıldır birbirinden ayrı kalan insanların hasret gidereceğini belirten Demirel Ümit adını verdiği köprü ile Türk ulusunun iki ailesinin kucaklaştığını söyledi. Hasretin umuda dönüştüğünü vurgulayan Başbakan konuşmasını şöyle sürdürdü: "1918'de başlayıp 1920'de sona eren azadlık yeni baştan Azerbaycanlı kardeşlerimizin eline geçmiştir.bunun değerinin iyi bilinmesini herkese söylüyorum. Burada cereyan eden olay sadece bir köprü açılışı değildir. Cereyan eden olay yetmiş sene birbirinden ayrı kalmış insanların hasret gidermesidir. Bu bir milli coşkudur." Ümit Köprüsü ile Kafkasya ve Orta Asya'nın Avrupa'ya bağlanacağını anlatan Demirel konuşmasında Azerbaycan ve Nahçıvan'a yapılan Ermeni saldırılarına değindi. Demirel sözlerine şöyle devam etti: "Keşke Azerbaycan'a, Nahçıvan'a ait olan topraklara kimse saldırmasaydı da kan dökülmeseydi. Kuvvet kullanılarak toprak kazanma dönemi bitmiştir. Kim kuvvet kullanmaya kalkarsa bilmelidir ki kendisinden daha güçlü daha kuvvetlisi mutlaka vardır. Barış ancak herkesin hakkına saygılı olmasıyla savunulabilir. Halkın bileğini bükme kolay değildir" diye konuştu.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'de köprü ile asırlardan birbirinden ayrı kalan insanların hasret gidereceğini söyledi. "Bugün büyük bir bayramdır yetmiş yıllık kördüğüm çözülmüş demir perdeler parçalanmıştır. Bizi artık birbirimizden bir tek Allah ayırabilir" diyerek ilişkilerin önemini dile getirdi.³⁶ Konuşmasının diğer kısmında ise Aliyev Nahçıvan ve Azerbaycan'ın kötü günlerinin devam ettiğini belirterek "Nahçıvan'ın yiğit çocukları saldıranlara kahramanlar gibi karşı koyuyorlar" dedi.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü de Azerilerin bağımsızlık bayramlarını kutladığı konuşmasında Türkiye ile Nahçıvan'ı birbirine bağlayan köprü'nün yetmiş yıllık bir hasreti gidermenin yanı sıra ulusların kardeşliğini gösterdiğini söyledi. İnönü "Savaş çıkaran insanlara Türkiye, Azerbaycan ve Nahçıvan'ın kardeşliğini gösteriyor. Bu köprü barış ve dostluk köprüsüdür" dedi.³⁷

Demirel ve beraberindeki heyet köprüdeki törenin ardından Nahçıvan'a hareket ederek şehitler mezarı ve Tarih Müzesi'ni ziyaret etti. Başbakan Demirel Nahçıvan Hürriyet Meydanında da halka kısa bir konuşma yaptı. Konuşmasında "Azerbaycan'ın yeniden bağımsızlığına kavuşmasından mutluluk duyuyorum. Karabağ'da, Şuşa'da, Laci'de Sederek ve Ordubad'da hayatlarını kaybedenleri rahmetle anıyorum. Vatan yapmak kolay değildir. Vatan ancak uğruna ölenler varsa vatandır. Onun için zor kullanmak suretiyle sınırların değişeceğini

³⁵ Şark Kapısı, Nahçıvan Cumhuriyeti Meclisi Yayını, 28 Mayıs 1992, s.3

³⁶ Şark Kapısı, 28 Mayıs 1992, s.3

³⁷ Yeşil Iğdır, 15 Haziran 1992, S.8877

zan edenler avuclarını yalayacaklardır. Türkiye'deki altmış milyon kardeşiniz sizinle her şart altında beraberdir"³⁸ Hasret Kapısı'nın açılışından sonra iki ülke ilişkilerini güçlendirmek amacıyla Başbakan Süleyman Demirel Nahçıvan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'i Ankara'ya davet etti. Haydar Aliyev Ankara'da iki devlet arasında önemli anlaşmalar yaptıktan sonra 10 Haziran 1992'de geri döndü.³⁹

Hasret kapısının açılışının ardından resmi açılış tarihi olarak 13 Temmuz 1992 tarihi belirlendi. Bu tarihte sınır kapısı ile ilgili protokol imzalandı. Protokole katılanlar Vali Vekili İsmet Bahadırlar, Komser Vekili Aralık Bölgesi Hudud Muavini ve Emniyet Müdürü Osman Gezeker, Kaymakam Hasan İpekten oluşan heyetti. Nahçıvan yetkililerinden ise Hudud Komiseri Jukav Kostantinoviç, Başbakan Yardımcısı ve Başbakan Vekili Ali Asker Sadıkov ve İçişleri Bakanı Mehmed Memedov Protokol sözleşmesine katıldı. İmzalanan protokolle Nahçıvanlıların geçişi için mevcut pasaportların içerisinde Latin harfleriyle yazılı ve iç işlerinin onayını taşıyan belgelerle vizesiz geçeceklerini belirten belge bulunuyordu. Protokol imzalandığı sırada konu ile ilgili konuşma yapan Aralık kaymakamı Hasan İPEK (Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan vatandaşlarından vize istememekte bu cumhuriyetlere gidecek Türk vatandaşlarından da vize istenmeyecektir. Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine geçmek için gidecek olan vatandaşlardan vize istenmemekte ancak konut fonlarını yatırdıkları takdirde bu ülkelere gidebileceklerdir. Diğer Türk Cumhuriyetlerine giden ve gelenler için geçişler ise uluslararası evraklar dahilinde olacaktır."

Protokol gereği 20 Temmuzdan itibaren prefabrik olarak yapımına başlanılan geçici binalarda karşılıklı geçişlere başlandı. Her iki tarafın gümrük görevlileri haftanın yedi günü sabah sekiz ile akşam ondokuza kadar görevlerini sürdürdüler.⁴⁰

Hasret Kapısı'nın açılmasıyla yıllarca birbirinden ayrı kalan akrabalar arasındaki hasret sona erdi. Türk topraklarına geçtikten sonra gözyaşı döken Nahçıvanlılar "Allaha şükür bu günleri de gördük " dediler. Köprüden ilk geçenlerden birisi olan yetmiş yaşındaki Cabbar Ali Dede "Ben bilirim Aras'ın kıyısından Türk topraklarını gözlemlemenin acısını kendimi bildim bileli Aras'ın karşı kıyısından Türk topraklarına bakmış, Türk topraklarına ayak basmanın hayalini kurmuştum. Artık ölsemde gam yemem Türk kardeşlerimizin Türk akrabalarımızın yanına gittik onlarda bize geldiler. Ölmeden Türkiye'yi yakından görmek nasip oldu. Yaşasın Türk Devleti". Nahçıvan'dan gelen Muhsin Adem ve Oruç Bey de Türk topraklarına geçtikten sonra "Allahım sana şükürler olsun ki bizlere bu günleri de gösterdin Öz topraklarımız dışına çıkamıyor kimseyle görüşemiyorduk. Hep Türk topraklarını merak ederdik. Bundan büyük mutluluk olmaz" diyerek düşüncelerini dile getirdi.⁴¹

3-Nahçıvan'ın Bağımsız Olmasından Sonra Rus Birliklerinin Çekilmesi

Çarlık Dönemi'nde beri Azerbaycan'a yerleşmiş olan Rus birlikleri Nahçıvan'dan 17 Ağustos 1992 tarihinden itibaren geri çekilmeye başladı. Nahçıvan'ın şehir merkezindeki 75. Tugay boşaltıldı. Rus askerler tugayı boşaltılırken Nahçıvan milli ordu askerleri Azatlık meydanında yürüyüş yaptı. Çekilme işlemi sona erdikten sonra Rus General Sıla Paseviç ile Nahçıvan Genelkurmay Başkanı Elman Abbasov Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev huzurunda devir teslim işlemlerini gerçekleştirdi. Devir teslim ve imza töreninden sonra Haydar Aliyev her iki generali tebrik ederek halka bir konuşma yaptı. "Sovyet ittifakı dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden Cumhuriyetlerden biri olan Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti'nin tarihi bir gününü yaşıyoruz. Çarlık döneminden beri kurulan ve 150 yıllık mazisi bulunan tugaylar birer birer boşaltılıyor. Bugün bayram günüdür. Nahçıvan'da bulunan Rus birlikleri dostluk içinde göçüp gitmektedir. Giderken de Sovyet ittifakı dağıldığından bütün hisseler dağıtılmaktadır. Nahçıvan'da bulunan techizatlar da bizim hissemizdir. Rus General Sıla Paseviç de Nahçıvan halkının kendilerine gösterdiği ilgiye teşekkür ederek "Birçoğumuz ayrılmak istemiyoruz. Ama yapacak hiçbir işimiz de yok. Çünkü Azerbaycan milli ordusunu kurdu. Artık Nahçıvan kendi kendisini müdafaa ve muhafaza edebilir" Nahçıvan

³⁸ Cumhuriyet, 29 Mayıs 1992, Milliyet, 29 Mayıs, 1992

³⁹ Yeşil Iğdır, 15 Haziran 1992, S.8877

⁴⁰ Yeşil Iğdır, 16 Temmuz 1992, S.8886

⁴¹ Doğu Gazetesi, 2 Haziran 1992, S. 6246

Genelkurmay Başkanı Elman Abbasov da yaptığı konuşmada halka kendilerine güvenmelerini, kurdukları milli ordunun güçlü olduğunu, bu ordunun 226 kmlik sınırlarını kendilerinin koruyabileceğini açıkladı. Abbasov "Zorluklar çektik ve çekeceğiz zaten önemli olan zoru başarmaktır"⁴² diyerek sözlerini tamamladı.

4-Hasret Köprüsü'nün Açılmasından Sonra Nahçıvan Türkiye İlişkileri

Iğdır 1992 yılında il olduktan sonra hızlı bir değişim dönemine girdi. Üç ülkeyle sınır komşusu olması ve 1992 yılında Nahçıvan Kapısı'nın açılması ile ilişkiler gelişmeye başladı. 1992 yılında terörün kol gezdiği illerden birisi olan Iğdır'da 1994'te yapılan operasyonlarla terör olayları geniş ölçüde azaldı. Huzur ortamının sağlanmasıyla birlikte ticaret canlanmaya başladı ve Hasret Kapısı'nın açılmasıyla birlikte ekonomide büyük bir hareketlilik içerisine girildi. Bunun sonucunda terör ve işsizlik sebebiyle devam eden göç hareketleri durma noktasına geldiği gibi büyük oranda Iğdır'a geri dönüşler başladı.

Nahçıvan'la ilişkilerin canlanması sınır ve bavul ticaretini geliştirmekle birlikte giriş çıkış yapan araç sayısında önemli artışlar meydana getirdi. Bu araçlarla artan ihracata mukabil Nahçıvan'dan Iğdır'a önemli ölçüde mal girişinin yanısıra mazot girişi de başladı. 1996 yılının Eylül- Aralık aylarına ait son dört aylık dönemde Nahçıvan'dan Iğdır'a gelen mazottan 52.460 ton mazot diğer illere sevk edilmiş; karşılığında 1.489.387.342.000 gelir elde edilmişti. 1997 yılı Ocak-Mayıs aylarını kapsayan ilk beş aylık dönemde toplam 65.731 ton mazot çıkışına mukabil 1.943.954.234.500 tl gelir elde edildi. Iğdır'dan 1995 yılında toplam 32.299.745 dolarlık ihracat yapıldı.

Sınır ticaretiyle ilgili Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Iğdır Valiliği arasında 1993 yılında protokol imzalandı. İmzalanan protokol 1993 ve 1994 yıllarında düzenli bir şekilde yürütüldü. Fakat 1995 yılında yavaşlayan sınır ticareti 1996 yılında durma noktasına geldi. Bunun başlıca nedeni 30 Ocak 1996 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan sınır ticaretinin düzenlenmesiyle ilgili Bakanlar Kurulu'nun 96/7782 sayılı kararı ile sınır ticareti kapsamının daraltılarak ormancılık, hayvancılık, arıcılık ve bahçecilik ürünleri ile sınırlandırılmasıydı. Bunun yanısıra normal yurt dışı çıkışlarında alınan 100 dolarlık konut fonunun sınır ticareti belgesi almış olanlardan 25 dolar olarak tahsil edilmekte iken konut fonunun kaldırılması ve Nahçıvan'dan Iğdır'a gelen mazottan elde edilen kazancın diğer maddelere göre daha fazla olması ve mazot ticaretinde hiçbir bürokratik işlemin olmayışı, naklindeki ve satışındaki kolaylıklar, sürümün fazla olması gibi faktörlerle hurda demir bakır gibi ticareti cazip birtakım maddelerin listeden çıkarılması gibi sebeplerdir.⁴³

Iğdır ile Nahçıvan ilişkilerini geliştiren en önemli sebeplerden birisi mazot ticaretidir. Başbakanlık tarafından 13 Eylül 1996 gün ve 17095 sayılı emirleri doğrultusunda Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla petrol ürünlerinden mazotun bu ülkelere sınırı bulunan illerden valiliklerce belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde ithaline müsaade edilecektir kararıyla Iğdır iline Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nden mazot ithaline izin verildi.⁴⁴

Nahçıvan'la yapılan diğer bir ticaret sözleşmesinde şekerpancarı ithalatıyla ilgiliydi. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında bir protokol imzalandı. Nahçıvan'dan alınacak şeker pancarına karşılık, Nahçıvana Kristal şeker ve suni gübre verilecekti. Nahçıvan'dan ayrıca yaş sebze ve meyve alınmada başlandı. İlk planda Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'ndan bir heyet Nahçıvan'ın tarım potansiyelini tespit etmek üzere bölgeye gönderildi. Nahçıvan'ın içinde bulunduğu enerji dar boğazı giderek ağırlaşan kış şartları ve İran'ın bölgeye sağladığı 35 mgv'lık elektiriği kestiği göz önüne alınarak bölgeye verilen 30 mgv'lık elektiriğim iki katına çıkarılmasına çalışıldı.

Sonuç

Nahçıvan veya resmi adı ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Azerbaycan'a bağlı ancak Azerbaycan ile sınırı olmayan özerk bir cumhuriyettir. Nahçıvan'ın kuzey ve doğusu Ermenistan, güney ve batısı İran toprakları ile çevrilidir. Türkiye ile 13 km'lik bir kara sınırı

⁴² Yeşil Iğdır, 24 Ağustos 1992, S.8877

⁴³ Iğdır Valiliği Sınır Ticaret Bürosu, Başbakanlık Emir ve Talimatları, Ağustos 2000

⁴⁴ Iğdır Valisi Şemsettin Uzun'un Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinden İthal Edilen Mazot'la İlgili Rapor, 8 Nisan 1997,

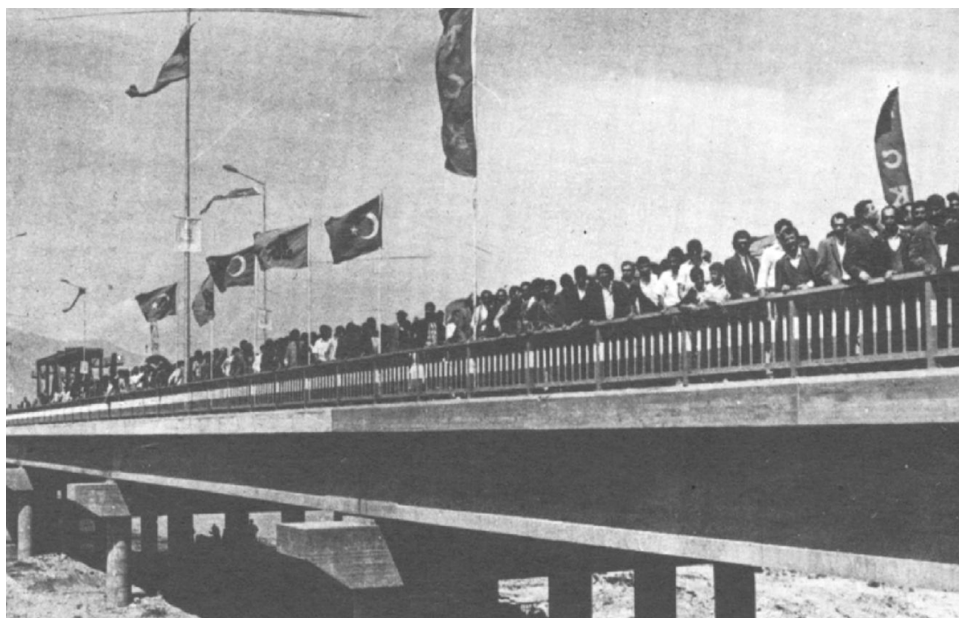
vardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türk Kapısı" Kazım Karabekir Paşa'nın "Şark Kapısı" olarak nitelediği Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Türk Cumhuriyetleri arasında Türkiye ile fiziki bağlantısı bulunan tek toprağa sahip olması sebebi ile İğdır için özel bir önem teşkil etmektedir. Tarih boyunca nüfus sahibi olmak isteyen güçlerin mücadeleleri yüzünden büyük acılar yaşayan Nahçıvan, bağımsızlık için büyük acılar çekti. 1991'li yılların başlarındaki Karabağ olayları ve Hoca Ali Katliamı bunlara örnek gösterilebilir. 1991 yılında 71 yıllık esaretten sonra kardeş olarak gördükleri Türkiye Cumhuriyeti ile bağlantıları güçlenmeye başladı. 1991 yılında bağımsız olması ve 1992 yılında Rus birliklerinin çekilmesi iki ülke arasındaki ilişkileri üst noktaya çıkardı. Bağımsız olmasından sonra artan Ermeni olayları Nahçıvan için kötü günlerin yaşanmasına neden oldu. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde Nahçıvan'ı zor durumdan kurtarmak amacı ile Nahçıvan'la sınır kapısı açılması gündeme getirdi. 28 Mayıs 1992'de sınır kapısının açılması ile İğdır'ın il olması ve aynı zamanda sınır ticareti İğdır'ın gelişmesine öncelik veren önemli olaylardı.

KAYNAKÇA

- 1954 Yılı İcraat Raporu ve 1955 Yılı Faaliyet Programı, Kars, 1955
- 1961 Kars Vilayet İl Yıllığı
75. Yılında İğdır, İğdır Valiliği Yayınları
- ATNUR, İbrahim Ethem (2001). Osmanlı Yönetiminden Sovyet Yönetimine Kadar Nahçıvan (1918-1920), Ankara.
- BADDELEY, John (1996). *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil*, (Çev: Sedat Özden), İstanbul.
- Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşmaları, (1.3.1992-31.5.1992), Başbakanlık Basın Merkezi
- Birlik Gazetesi, 30 Mayıs 1992, S.4232
- BÜNYADOV, Ziya (1989). *Azerbaycan VII-IX Asırlarda*, Bakü.
- Cumhuriyet, 29 Mayıs 1992
- Demokrat Kars, 28 Mayıs 1992, S. 290
- Doğu Gazetesi, 2 Haziran 1992, S. 6246
- Doğu Gazetesi, 27 Mayıs 1992, S.6242
- ERİM, Nihat (1952). "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzeydoğu ve Doğu Sınırları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi IX*, Ankara.
- Hüryurt, 1 Haziran 1992, S.11682
- HÜSEYİNOV, Rauf A. (1994). "Azerbaycan'daki Etik Süreçlerin Tarihi Yönleri", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 5-9 Eylül 1990, II.
- İğdır Valiliği Sınır Ticaret Bürosu, Başbakanlık Emir ve Talimatları, Ağustos 2000
- İğdır Valisi Şemsettin Uzun'un Nahçıvan Özerk Cumhuriyetinden İthal Edilen Mazot'la İlgili Rapor, 8 Nisan 1997
- KAFESOĞLU, İbrahim (1953). "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *60.Doğum yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı*, İstanbul.
- KARABEKİR, Kazım (2008). *İstiklal Harbimiz II*, İstanbul.
- KAYHAN, Hüseyin (2002). "Azerbaycan Atabegleri (İldenizliler 1146-1225)", *Türkler IV*, Ankara.
- KAZIMOV, İbrahim (2007). *Nahçıvan (Ahalisi, Sosyal- İktisadi ve Siyasi Tarihine Dair 1828-1920)*, Nahçıvan.
- KÜRKCÜOĞLU, Erol (2007). *Nahçıvan Tarihi (V-XV. Yüzyıllar)*, Erzurum.
- MAMMEDOV, Memmet (2009). *Siyasetde Nahçıvan Dersleri*, Bakü.
- Milliyet, 29 Mayıs, 1992
- Ölçek, 26 Mayıs 1992, S.156
- Ölçek, 29 Mayıs 1992, S.159
- Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nahçıvan, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2011
- OSTRAGORSKY Georg, Bizans Devleti Tarihi, (Çev: Fikret Işıltan), Ankara, 1991
- Resmi Gazete 03.06.1992, Mükerrer 21247
- Şark Kapısı, Nahçıvan Cumhuriyeti Meclisi Yayını, 28 Mayıs 1992
- Serhat Kars, 18 Mart 1992
- Serhat Kars, 21 Mayıs 1992, S.1631
- Serhat Kars, 25 Mayıs, 1992, S.1633
- Serhat Kars, 27 Nisan 1992, S.1614
- Serhat Kars, 8 Nisan 1992, S. 1602
- T.B.M.M Kanunlar Dergisi C.75
- TANERİ Aydın, Harzemşahlar, Ankara, 1993
- TÜİK'in 2007 Yılı Rufus Verileri
- Yeşil İğdır, 1 Haziran 1992, S.8874
- Yeşil İğdır, 1 Haziran 1992, S.8874
- Yeşil İğdır, 10 Ağustos 1992, S.8893
- Yeşil İğdır, 10 Haziran 1992, S.8878
- Yeşil İğdır, 13 Ağustos 1992,S.8894
- Yeşil İğdır, 13 Ağustos 1992,S.8894
- Yeşil İğdır, 15 Haziran 1992, S.8877

Yeşil Iğdır, 15 Haziran 1992, S.8877
Yeşil Iğdır, 16 Temmuz 1992, S.8886
Yeşil Iğdır, 24 Ağustos 1992, S.8877
YILMAZ, İskender (2001). *Gümrü Antlaşması*, Ankara.

EKLER

Ek1: Nahçivan Köprüsü'nün Açılışı (Nahçivan Konsolosluğu'ndan temin edildi)

SAĞIN SÜLEJMAN DƏMİRƏLİ, NAHÇIVANA XƏŞİ KƏLİMİSİNİZ!

Türkiyə Respublikasının Baş Naziri Nahçıvanda

28 may 1992-ci ildə. Bu gün bütün Azərbaycan xalqı mütləq istiqalət gününü bəyram edirdi. Məhz bu gün Şərqlə ilk dəfə olaraq Məmməd Əmin Rəsulzadənin başçılığında Azərbaycan Demokratik Respublikası yarandı. Bu qürub bəyramı o qədər də gərilmədi. Dünyanın kərkiyəli sığınacaq xadimlərindən biri, Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl Nahçıvana gəldi... Nahçıvan aeroportu, Türkiyənin Baş naziri Süleyman Dəmirəl başda olmaqla hөрmətli qonaqları gəldi. Nahçıvan şəhərində gərilmədi. Nahçıvan üçün buraxılan minlərlə əlvan toplanmışdır. Əl-

...Bir addım Baş nazir Süleyman Dəmirəl keçirdi. Təzə bir qürub bəyramı gərilmədi. Nahçıvan şəhərində gərilmədi. Nahçıvan üçün buraxılan minlərlə əlvan toplanmışdır. Əl-

Məclis və Nazirlər Kabineti, bütün Azərbaycan xalqı adından ali qonağı hөрmətə və səlim-gələblə salamladı. —Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi. —Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi.

...Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi. —Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi.

...Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi. —Nahçıvan tarixində ilk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qürub bəyramı gərilmədi. Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada gərilmədi.

Ek 2: Nahçıvan'da Şərk Kapısı isimli gazetede Hasröt Köprüsü'nün açılışı

HEYDƏR ƏLİYEVİN SİYASİ FƏALİYYƏTİNİN
NAXÇIVAN DÖVRÜNDƏ BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏR

“İlk dəfə olaraq Türkiyənin Baş naziri bu qədim torpağa ayaq basır. Sayın Süleyman Dəmirəl və onu müşayiət edən şəxsləri bu gün burada qarşılaşmaq kimi bir xoşbəxtlik bizə nəsih olub”.

Ölkəmizin müstəqillik qazanması və beynəlxalq münasibətlərin subyektinə çevrilməsi ilə onun xarici əlaqələrinin inkişafında sərhəd bölgəsi olan Naxçıvanın da rolu artdı. Bunun əsas səbəbləri aşağıdakılardan ibarət oldu: Ermənistanın Azər-

Ek 3: Naxçıvan basınında Süleyman Demirel'in Hasret Köprüsü'nü açma töreninə katılması

NAHCIVAN ÖZERK CUMHURİYETİN'DEN İTHAL EDİLEN MOTORİNİ ARAÇ
ÜZERİNDEKİ DEPOLARLA TÜRKİYE'YE GETİREN İĞDIR DOĞUMLU
ŞAHİS VE FİRMAŞLARA VERİLEN MAZOT GETİRME BELGELERİNİN
İL,İLÇE VE KÖYLERE GÖRE DAĞLIMINI GÖSTERİR LİSTE

1- İĞDIR İLİ VE KÖYLERİ :

İL MERKEZ VE KÖY ADI	MAZOT GETİRME BELGE ADEDİ	İL MERKEZ VE KÖY ADI	MAZOT GETİRME BELGE ADEDİ
İĞDIR MERKEZ	1550	MİMARŞINAN K	1
AKYUMAK KÖYÜ	52	NECEFALİ KÖYÜ	19
ALİKAMERLİ KÖYÜ	62	NİŞANKAYAKÖYÜ	16
ALİBEY KÖYÜ	3	ÖRÜŞMÜŞ KÖYÜ	6
ASMA KÖYÜ	54	ÖZDEMİR KÖYÜ	47
A.ÇARIKÇI KÖYÜ	16	PIRLİ KÖYÜ	2
BAYRAKTUTAN	35	PULUR KÖYÜ	5
BULAKBAŞI KÖYÜ	59	SARIÇOBAN KÖYÜ	6
BENDEMURAT KÖYÜ	8	SUVEREN KÖYÜ	184
CENNETABAT KÖYÜ	11	SIÇANLI KÖYÜ	2
ÇALPALA KÖYÜ	5	TECİRLİ KÖYÜ	145
ÇAVUŞBAHÇE KÖYÜ	4	TAŞLICA KÖYÜ	36
ÇİLLİ KÖYÜ	13	YAYCI KÖYÜ	19
ÇAKIRTAŞI KÖYÜ	11	Y.ÇARIKÇI KÖYÜ	35
EVCİ KÖYÜ	112	YÜZBAŞI KÖYÜ	118
ELMAGÜL	1	ÖLÜÇEK KÖYÜ	1
KADIKIŞLAK KÖYÜ	38		
HALFELİ KÖYÜ	103		
HARMANDÖVEN	48		
HIDIRLI KÖYÜ	2		
HOŞHABER KÖYÜ	96		
GÜLPİNAR KÖYÜ	5		
GÜNGÖRMEZ KÖYÜ	8		
HAKMEMET KÖYÜ	15		
HAKVEYİS KÖYÜ	45		
ENGİNALAN KÖYÜ	66		
ERHACI KÖYÜ	58		
KARAAĞAÇ KÖYÜ	3		
KARABAĞ KÖYÜ	2		
KARAÇOMAK KÖYÜ	27		
KARAKUYU KÖYÜ	18		
KASIMCAN KÖYÜ	32		
KAZANCI KÖYÜ	2		
KIZILTEPE KÖYÜ	1		
KIZNEFER KÖYÜ	1		
KUZUGUDEN KÖYÜ	4		
KÜLLÜK KÖYÜ	35		
MELEKLİ KÖYÜ	70		
MEZRA KÖYÜ	24		

TOPLAM : 3341 ADET

Ek 4: Nahçıvan'dan İğdır'a yapılan mazot ticaretini gösteren belge